

zdrojov (literatúry a ostatných prameňov), všetky formálne aspekty dávajú hodnotné vedecké dielo. Monografia prostredníctvom teoretickej časti úspešne napĺňa zámer poskytnúť čitateľovi široký a celostný obraz o súčasnom stave problematiky, ktorú si autori predsavzali skúmať. Vedeckým prínosom monografie sú tiež analytické a interpretačné časti sústreďujúce sa na konkrétnom literárnom materiále. Výsledky a závery práce poskytujú podnety, ktoré úspešne možno využiť v ďalšom skúmaní literatúry.

Marta Buczek

Kobieta we współczesnej kulturze ukraińskiej, red. Katarzyna Jakubowska-Krawczyk, „W kręgu języka, literatury i kultury” 2, Warszawa 2013, ss. 184.

Gdy mowa o współczesnej kulturze ukraińskiej, uwaga badacza koncentruje się na okresie po 1991 roku. Oznacza to świadomość, że jest to bardzo ważny i niezwykle trudny czas zarówno dla kultury ukraińskiej, jak i tego państwa w ogóle. Powolny proces dekolonizacji, oznaczający przymus z(re)definiowania swojej tożsamości, ponowne ustalenie norm i wartości, a także odnalezienie swojego miejsca w społeczeństwie — wszystko to odzwierciedlone jest w ukraińskiej kulturze, a co za tym idzie — w literaturze po 1991 roku.

W 2013 roku w serii monograficznej Katedry Ukrainistyki UW i Uniwersytetu Przykarpackiego im. Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankowsku wydano antologię tekstów z założenia mających traktować o kobiecie we współczesnej kulturze ukraińskiej. Tom otwiera przedmowa Katarzyny Jakubowskiej-Krawczyk, w której autorka podkreśla, że owa współczesność na Ukrainie jest czasem poszukiwania własnej tożsamości przez jednostki oraz rozwiązywania problemów, jakie niosła z sobą nowa rzeczywistość i upadek ZSRR. Te stwierdzenia można by uzupełnić o wyraźne podkreślenie roli spuścizny, którą pozostawiło po sobie imperium sowieckie na Ukrainie. Tę postkolonialną i posttotalitarną przestrzeń należy jasno określić jako przestrzeń traumatyczną, naznaczoną ciężarem sowieckiego jarzma, bolesnymi próbami odbudowania państwowości i rozbiem tożsamości jednostki. Fakt, że niezależność dała Ukrainie wolność od ograniczeń ideologicznych i represji nie oznacza, że przyniosła również wolność od dyskursu imperialnego.

W skład tomu wchodzi szesnaście artykułów autorstwa badaczy tematyki ukraińskiej z zakresu literaturoznawstwa i językoznawstwa z różnych polskich ośrodków naukowych, jednak brak not o autorach nie daje możliwości przypisania ich do poszczególnych instytucji. Swobodne poruszanie się po książce na pewno ułatwiłaby obecność abstraktów, a także indeks nazwisk.

Analizując kwestię kobiety we współczesnej kulturze ukraińskiej, należy odwołać się do początków ukraińskiego feminizmu z przełomu XIX/XX wieku, czego podejmuje się Lidia Stefanowska w artykule *Paradoksy ukraińskiego feminizmu przełomu XIX i XX wieku*. Analizuje ona literaturę tamtego okresu, sięgając do twórczości Łesi Ukrainki i Olgi Kobyłańskiej, opisując związki między modernizmem, feminizmem i ruchem ukraińskich kobiet. Badany obszar nie wykracza jednak poza te ramy i nie dotyczy współczesności, a jak pokazują prace Niły Zborowskiej (np. *Феміністичні роздуми: На карнавали мертвих поцілунків*) czy Sołomiji Pawłyczko (*Фемінізм*), na współczesnej Ukrainie feminizm nie był nowym zjawiskiem, a odrodził się, odnajdując swoje korzenie w ruchach emancyperyjnych początku XX wieku. Drugi artykuł o tej tematyce, autorstwa Marty Redy, przedstawia *Obraz kobiety w twórczości dramatycznej Łesi Ukrainki* na przykładzie Kasandry. Analiza dramatu poparta jest ciekawą bibliografią (m.in. prace W. Agejewej, E. Shwalter, S. Pawłyczko, J. Łotmana), której istotnym uzupełnieniem byłaby książka Oksany Zabużko *Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій*. W kolejnym artykule Ryszard Kupidura bada kulturowe konstruowanie płci w literaturze na przykładzie twórczości Mychajła Kociubyńskiego. Mimo że nie jest to pisarz współczesny, Kupidura proponuje współczesne, genderowe podejście do jego utworów, będące ich reinterpretacją z punktu widzenia teorii dotyczącej płci społeczno-kulturowej. Ciekawą analizę współczesnego obrazu kobiety w ukraińskiej literaturze proponuje Albert Nowacki w pracy *Kobieta w literaturze ukraińskiej: współczesne modyfikacje*. Badając ewolucję obrazu kobiety od ukraińskiego romantyzmu przez modernizm, dwudziestolecie międzywojenne (tu przede wszystkim w powieści *Micmo* Waleriana Pidmohylnego), socrealizm i maskulinizację kobiety aż do współczesności (*Rekreacje* Jurija Andruchowycza), przedstawia charakterystyczne dla tego obrazu zakorzenienie w narodowej specyfice. Przy takiej analizie warto odnieść się do badań Niły Zborowskiej, których podsumowaniem jest książka *Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури*. Metoda psychoanalizy okazuje się pomocna przy dekonstrukcji ukraińskiej posttotalitarnej traumy i analizie modelowania obrazów zarówno kobiet, jak i mężczyzn w literaturze. Czytelnik ma okazję zapoznać się z dwoma tekstami autorstwa Pauliny Olechowskiej: *Świadomość czy/i feminizm? Obraz kobiety we współczesnej prozie ukraińskiej* oraz *Kobieta — emocje, refleksje, świadomość. Narracja procesu. Specyfika dyskursu feministycznego we współczesnej literaturze ukraińskiej*. Na wybranych przykładach z twórczości Sofiji Andruchowycz, Natalki Śniadanko, Jewhenii Kononenko i Oksany Zabużko autorka przedstawia kwestie nowego typu bohaterki, seksualności i tożsamości współczesnych ukraińskich kobiet, odzwierciedlone w literaturze tego okresu. Analiza ta pokazuje konkretny przekaz płynący z tych utworów, wizję świata kreowanego przez kobiety — autorki. Warto byłoby poszerzyć zakres badań i ukazać te utwory na tle ukraińskiej literatury współczesnej, porównując tendencje w pisarstwie kobiecym i męskim. Kolejny artykuł *Podróbka made in Ukraine (na podstawie ukraińskiej kobiecej prozy współczesnej)*, autorstwa Agaty Koryckiej, uka-

zuje ciekawe ujęcie ukraińskiej kultury współczesnej, a w szczególności jej popularnej wersji. Znikoma liczba opracowań ukraińskiej kultury masowej zarówno na Ukrainie, jak i poza jej granicami daje ogromne pole do nowych badań. A. Korycka określa byłego *homo sovieticus* jako obecnego *homo viator* współczesnej kultury masowej, bezmyślnie przyjmującego jej wzorce i zachowania. Analizując wybrane utwory Jewhenii Kononenko (*Без мужика*) i Oksany Zabuzko (*Ja, Milena*), autorka dochodzi do wniosku, że problemem bohaterek w tych opowiadaniach jest próżnia wartości i próba ich imitacji, zarzuca im uwikłanie w cielesność i zachłyśnięcie się pozornymi wartościami. Jednoznacznie oddziela problem cielesności od seksualności, a w samooszukiwaniu się bohaterek upatruje destrukcji ich osobowości. Brakuje tutaj jednoznacznego wskazania sowieckiej spuścizny jako źródła destrukcji jednostki i jej tożsamości. Urszula Pieczek w artykule *Postmoderna Femina w prozie Oksany Zabuzko. Próba charakterystyki kreacji kobiecych na podstawie Bajki o kalinowej fujarce* omówiła kreację głównej bohaterki *Bajki o kalinowej fujarce* Zabuzko, podłoże siostrzanego konfliktu przedstawionego w utworze i pojawienie się nowego typu bohaterki w ukraińskiej literaturze. Bogata bibliografia artykułu pozwoliła na szczegółowe omówienie symboliki nagromadzonej w *Bajce...*, istotnej dla zrozumienia całości tworu. Katarzyna Jakubowska-Krawczyk w pracy *Kobieta w poszukiwaniu nowej tożsamości* na podstawie utworów Natalki Śniadanko bada, co to znaczy być prawdziwą Ukrainką, a zwłaszcza Galicjanką. Rozbieżność oczekiwań społecznych i pragnień samych kobiet, kwestia relacji z ludźmi i samą sobą, wybór czy też poszukiwanie tożsamości kulturowej — to najważniejsze poruszane tu tematy. Uwypuklony został wpływ najbliższego otoczenia na kształtowanie wartości jednostki i podejmowanie przez nią ostatecznych decyzji. Autorka określa dojrzewanie ukraińskich kobiet nie tylko jako proces psychofizyczny, lecz także jako jeden z etapów dojrzenia całego społeczeństwa ukraińskiego. Do prozy Natalki Śniadanko odwołuje się także Ksenia Kaniewska w artykule *Kobieta w podróży. Europejskie feminizmy Natalki Śniadanko. Jak smakuje literatura*. Utwory Śniadanko określa ona jako głos pokolenia budującego swoją przyszłość na gruzach imperium sowieckiego. Podkreśla motywy konfrontacji młodej wykształconej Ukrainki z Europą Zachodnią, inną kulturą i mentalnością, która jest tak naprawdę podróżą w głąb siebie. Natomiast w drugim swoim artykule — *Obnażenie i przyzwolenie na gwałt. Siomga Sofiji Andruchowycz* — K. Kaniewska trafnie podkreśla elementy autobiografizmu zakrawające o ekshibicjonizm w *Siomdze*, dzięki którym odbiorca może odtworzyć dzieciństwo i młodość pokolenia potransformacyjnego, dorastającego w przełomowym dla Ukrainy okresie. Do tych rozważań o *Siomdze* warto dołączyć analizę z perspektywy feminizmu korporalnego, który można odnaleźć w tym pozornie beznamiętnym tekście, opowiadającym za pomocą fizjologii i cielesności kobiety. Artykuł Iwony Boruszkowskiej *Wizerunki kobiet we współczesnej prozie ukraińskiej. Opowiadania Jewhenii Kononenko* zawiera wprowadzenie w sytuację ukraińskiej literatury kobiecej i feminizmu akademickiego po 1991 roku, o czym warto byłoby wspomnieć również we wstępie do omawianego tomu. Badając opowiadania Kononenko, I. Boruszkowska

udowadnia, że wykreowana rzeczywistość jest odbiciem tej prawdziwej — codziennych problemów i bolączek ukraińskich kobiet. W twórczości Kononenko odbiorca ma okazję zetknąć się z nowym typem bohaterki literackiej — silnej kobiety, skonfrontowanej z mężczyzną nieradzącym sobie w postsowieckim świecie. O iluzoryczności patriarchalnego porządku pisze również Anna Korzeniowska-Bihun (*Kobiety w świecie bez mężczyzn. Kondycja patriarchalnego porządku w prozie Marii Matios*). Analizowaną prozę Marii Matios określa ona jako studium męskości pisane z subiektywnej kobiecej perspektywy. Świat przedstawiony w omawianej twórczości to świat, w którym mężczyźni nadużywają swojej pozycji, są moralnie słabsi od kobiet i bardziej skłonni do czynienia zła. Kolejny artykuł to *Żinocza proza najmłodszego pokolenia ukraińskich pisarek — tendencje feministyczne, źródła inspiracji oraz tematyka* Magdaleny Kowalec-Protasiewicz. Autorka podejmuje próbę zdefiniowania *żinoczej prozy* najmłodszego pokolenia ukraińskich pisarek, słusznie określając ukraiński feminizm jako mający własną specyfikę, niebędący jedynie naśladowaniem idei zachodnich. Współczesny feminizm na Ukrainie nawiązuje do idei emancypacyjnych z przełomu XIX i XX wieku, których rozwój został sztucznie przerwany przez totalitaryzm i socjalizm. Zaczynając od przełomowej roli *Badań terenowych nad ukraińskim seksem* Oksany Zabuzko, M. Kowalec-Protasiewicz omawia najważniejsze kwestie związane z kobiecym pisarstwem współczesnym na Ukrainie, trafnie podkreślając rolę języka czy wątków autobiograficznych w twórczości ukraińskich pisarek. Artykuł wydaje się początkiem dyskusji nad najmłodszym pokoleniem ukraińskich autorek, gdyż kończy się na analizie utworów pisarek urodzonych w latach siedemdziesiątych i na początku osiemdziesiątych XX wieku. Jednym z ostatnich jest (jedyne językoznawczy) artykuł *Jaki jest obraz kobiety w języku ukraińskim* Ireny Mytnik. To ciekawy zapis określeń dotyczących kobiety w języku ukraińskim, prezentujący analizę od języka staroruskiego, przez okres od XVI do XVIII wieku aż po współczesność, ze szczególnym uwzględnieniem określeń kobiety młodej i matki. Autorka dochodzi do wniosku, że to w języku są zakotwiczone stereotypy dotyczące miejsca i roli ukraińskiej kobiety. Tom zamyka artykuł z dziedziny nauk społecznych — Iryna Drukalewych analizuje obraz *Współczesnej ukraińskiej matki — kobiety emancypowanej czy żywicielki rodziny?* W centrum analizy znajduje się kwestia ukraińskiej emigracji zarobkowej, w szczególności w województwie lwowskim, a autorka pośrednio odnosi się do problemu kryzysu rodziny. Dlatego też szeroko omawiany problem emigracji (czy też jednego z aspektów emigracji, gdyż dotyczy tylko jednego województwa) powinien znaleźć swoje odzwierciedlenie w tytule artykułu.

Teksty zawarte w monografii *Kobieta we współczesnej kulturze ukraińskiej* są przeznaczone w głównej mierze dla czytelnika zaznajomionego nie tyle z tematyką ukraińską, ile konkretnie z ukraińską literaturą. Jak udowodniono w tym tomie, tematyka kobiety w ukraińskiej literaturze zajmuje wielu badaczy. Literatura jest tylko jednym z aspektów kultury, która znajduje się w nazwie monografii. Dla pełniejszego obrazu kobiety w kulturze brakuje rozważań o ukraińskiej kobiecie w filmie, przestrzeni społecznej, mediach czy chociażby w kulturze popularnej. Całość

dopomina się również o wprowadzenie bądź osobny artykuł na temat ukraińskiej kultury współczesnej i wyodrębnionego na jej tle tematu kobiety. W większości artykuły dotyczą jednak obszaru literatury, gdzie samo kryterium współczesności wydaje się niewystarczające, jeżeli chodzi o wybór konkretnych autorek i ich utworów, które poddane zostają analizie. Mnogość autorek i różnorodność tematów, jakie podejmują w swoich dziełach, a także okres ponad dwudziestu lat istnienia niepodległej Ukrainy, dają szerokie pole do wyodrębnienia wielu innych kryteriów, według których można badać współczesną literaturę kobiecą na Ukrainie.

Aniela Radecka